УДК 378.014.25:34
JEL Classification I00, K00
DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.08

Г. Б. ЧЕРУШЕВА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9652-0913

Ю. В. БОГДАН,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6898-2675

Інноваційні підходи практичної підготовки фахівців у галузі права

Зростання ролі правової освіти в Україні обумовлено процесами розвитку українського суспільства як правової держави, необхідністю правового регулювання суспільних відносин, захисту громадянських прав і свобод. Це значною мірою залежить від актуалізації сучасної системи юридичної освіти викликам сьогодення у підготовці фахівців до професійної діяльності в органах державної влади, правосуддя та правопорядку; фахівців, які чітко усвідомлюють цінності демократичного суспільства, основою якого є верховенство права, права і свобод людини в Україні.

За думкою С.В. Кононенко це можливо на основі «комплексного поєднання таких аспектів, як правова освіта, формування правової культури, правової поведінки та певних професійно важливих психологічних властивостей особистості. Єдність у рішенні цієї задачі забезпечує підготовку юристів з високою професійною компетентністю» [1, с. 72], сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці.

У статті розкрито концептуальні підходи наскрізної практичної підготовки фахівців юридичної сфери. На основі теоретичного аналізу та дослідження досвіду підготовки правників у ЗВО та визначені основні компетентності, що складають основу професійної готовності майбутнього спеціаліста.

Особлива увага приділена аналізу основних напрямів практичної підготовки, зокрема інтерактивним методам формування практичних вмінь та навичок, професійних й загальних здібностей, зазначених в Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 Право. [2]

За результатами дослідження розроблена комплексна методика наскрізної практичної підготовки, яка включала перелік інтерактивних методів (в процесі навчання, проходженні різних видів практик, стажування в рамках юридичної клініки, волонтерської правоосвітньої діяльності здобувачів освіти серед учнівської молоді тощо), кожна з яких має свої мотиви й чинники прийняття рішень.

Ключові слова: *інноваційний підхід, практикоорієнтований підхід, наскрізна практична підготовка, компетентнісний підхід, юридична клініка, кейс метод, інтерактивне навчання*

G. CHERUSHEVA,
Phd, assoc.prof.,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9652-0913

Y. BOHDAN,
Phd in Law, assoc.prof.,
National Academy of Statistics, Accounting and Auditing,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6898-2675

Innovative Approaches to Practical Training of Legal Professionals

The growing role of legal education in Ukraine is due to the development of Ukrainian society as a constitutional state, the need for legal regulation of social relations, and the protection of civil rights and freedoms. This largely depends on the modernization of the current legal education system to meet today's challenges in training specialists for professional activities in state authorities, justice, and law enforcement; specialists who clearly understand the values of a democratic society based on the rule of law, human rights, and freedoms in Ukraine.

According to S.V. Kononenko, this is possible on the basis of "a comprehensive combination of such aspects as legal education, the formation of legal culture, legal behavior, and certain professionally important psychological characteristics of the individual. Unity in solving this task ensures the training of lawyers with high professional competence" [1, p. 72], will contribute to increasing their competitiveness in the labor market.

The article reveals conceptual approaches to comprehensive practical training of legal professionals. Based on theoretical analysis and research of the experience of training lawyers in higher education institutions, the main competencies that form the basis of professional readiness of future specialists are identified.

Particular attention is paid to the analysis of the main areas of practical training, in particular interactive methods of developing practical skills and abilities, professional and general abilities specified in the Standard of Higher Education of the first (bachelor's) level of specialty 081 Law. [2]

Based on the results of the study, a comprehensive methodology for cross-cutting practical training was developed, which included a list of interactive methods (in the process of training, undergoing various types of practical training, internships within the framework of a legal clinic, volunteer legal education activities for students among schoolchildren, etc.), each of which has its own motives and decision-making factors.

Keywords: *innovative approach, practice-oriented approach, comprehensive practical training, competency-based approach, legal clinic, case*

method, interactive learning.

Вступ. Слід зазначити, що спеціальність «Право» одна з пріоритетних на ринку освітніх послуг й найпопулярніший освітній напрям, який останні роки користується попитом серед учнівської молоді. За даними вступних кампаній 2024 та 2025 років спеціальність «Право» входить в десятку лідерів за кількістю поданих заяв (відповідно 44 тис. /42,1 тисячі). Загально відомо, що випускники

спеціальності «Право» здебільшого працюватимуть в правоохоронних органах, судах, у юридичних фірмах та адвокатурі. Тому ключовим завдання вищої юридичної освіти є формування високого рівня професійної готовності правників, спроможних кваліфіковано розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності, надавати юридичні послуги.

В Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081 Право зазначений перелік обов'язкових загальних та спеціальних компетентностей випускника, в тому числі: «здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології; здатність до критичного та системного аналізу правових явищ та аналізу документів; здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування; здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів» та інші [2]

«Сучасному суспільству потрібні компетентні фахівці в галузі права, які мають не тільки професійні знання, уміння та навички, але й можуть приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, схильні до співробітництва, вирізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, здатністю до адаптації, умінням реалізувати свої творчі здібності.» [3, с.26]

Мета статті. На основі теоретичного аналізу підготовки правників розкрити сутність поняття практикоорієнтованої підготовки та її основних напрямів; розробити комплексну методику наскрізної практичної підготовки з переліком інтерактивних методів (в процесі навчання, проходженні різних видів практик, стажування в рамках юридичної клініки, волонтерської діяльності здобувачів освіти тощо).

Методи дослідження. В ході дослідження зроблений теоретичний аналіз, систематизація й узагальнення наукової юридичної, соціально-психологічної та педагогічної літератури за проблематикою дослідження. Використано методи емпіричного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні питання професійної підготовки правників в контексті та перспективи вдосконалення системи вищої юридичної освіти, зокрема організації освітнього процесу, в центрі уваги вітчизняних вчених. По-перше, це обґрунтування концептуальних положень практикоорієнтованості навчання. По-друге, інноваційні підходи щодо практичної підготовки фахівців юридичної сфери. Так, Р. Вереша розглядає інновації та перспективи розвитку сучасної правничої освіти в умовах глобальних викликів через потребу в її інтернаціоналізації, а також розвиток новітніх технологій, що призводить до

істотних змін в організації як освітньої, так і юридичної діяльності. [4, с.220] Дослідження А. Борейчук присвячено особливостям компетентнісного підходу до сучасної вищої юридичної освіти, в якому виокремлені інструментальні компетентності майбутніх юристів. Автор доводить, що «інструментальні компетентності фундаментальні, метапредметні та міждисциплінарні, багатовимірні, володіють інтегративним характером і являють єдність складових його компонентів. Їх формування дозволяє студентові вирішувати складні нестандартні завдання, приймати конструктивні рішення, здійснювати аналіз інформації тощо» [3, с.26]

Серед праць, в яких піднімаються питання модернізації юридичної освіти заслуговують на увагу дослідження К. Бабенко, М. Бурдоносова, І. Вербовського, Н. Морської, Н. Павлюк, Я. Ювсечко. Вчені розкривають роль правової освіти у формуванні професійної правової культури та правосвідомості майбутніх юристів, в тому числі громадян України, що потребує актуалізації змісту дисциплін. [5, 6, 7, 8]

Цікавим на наш погляд, є проблема психологічної підготовка правника як необхідної складової професійної практичної діяльності. Освітніми програмами спеціальності 081 Право передбачена освітня компонента «Юридична психологія», яка сприяє усвідомленню здобувачами освіти соціально-психологічних засад юридичної діяльності: психологічні основи процесуальної діяльності, слідчої діяльності, судової діяльності», а також кримінальна та пенітенціарна психологія. Директор Центру стратегічної аналітики та міжнародних студій Західноукраїнського національного університету Андрій Грубінко підкреслює, що «правнича діяльність нерозривно пов'язана із роботою з людьми – клієнтами, опонентами, суддями, свідками, державними чиновниками, діловими партнерами чи колегами. Ефективні правники не лише мають досвідчений інтелект, але й чудово вміють допитувати та опитувати, спілкуватися і переконувати, планувати та здійснювати управління, вирішувати конфлікти, співпрацювати з іншими і приймати рішення». [9, с.7]

Слід зазначити, що професійна юридична освіта вимагає не тільки формування базової теоретичної підготовки, а й забезпечення практикоорієнтованого підходу у підготовці фахівців, спроможних кваліфіковано надавати юридичні послуги. Такий підхід в організації навчального процесу є сучасною вимогою реформи юридичної освіти. Більшість досліджень спрямовані на визначення ключових аспектів вдосконалення якості практичної підготовки майбутніх спеціалістів юридичної сфери і присвячені розгляду широкого спектру питань, серед яких можна виділити праці Кіцелюк В. М., Бондюк А. Ф., Кріцак І. В., Долинська М. С, Липницька Є. О., Лехкодух І. О., Луппа В., Олійник О. та інш, [10, 11]

Професор кафедри кримінально-правової політики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Куцевич М. П. підкреслює, що якісним ефективним інструментом практичної підготовки майбутніх правників може бути робота студента в юридичній клініці при закладі вищої освіти. Це форма роботи, «яка робить здобувача освіти повноцінним учасником певного провадження: кримінального, цивільного,

адміністративного чи про адміністративне правопорушення, забезпечить йому можливість як скористатися правами, так і відчути повноцінну відповідальність за кожну процесуальну дію і кінцевий результат. [11, с. 44]

Протягом останніх років науковці все більше уваги приділяють проблемам становлення та розвитку юридичної клінічної науки в Україні, правового регулювання ефективної діяльності юридичних клінік, її ролі в системі практичної підготовки правників та в забезпеченні правової допомоги різним категоріям населення (М. Василенко, В. Єлов, М. Куцевич, Р. Кацавець, М. Лоджук, Н. Міловська, В. Молдован, С. Молібог, Р. Мудрак, Д. Павленко., В. Хорошковська та інші). [11, 12,14,15, 17, 18,19,20, 22]

Особливої уваги заслуговують наукові праці, в яких розглядаються інтерактивні методи навчання в системі юридичної освіти, зокрема кейсового методу, який інтерпретується як метод аналізу та колективного обговоренню реальних професійних ситуацій. При цьому кожна конкретна проблемна ситуація потребує сформованості певних знань та аналітичних вмінь. Науковці відмічають певну відмінність кейсових завдань між дисциплінами юридичної спрямованості та дисциплінами інших спеціальностей, яка полягає у вирішенні проблеми з позиції чинного законодавства, а не власного бачення чи інтуїтивного передчуття.

Широка популярність та впровадження у процес фахової підготовки майбутніх юристів кейсового методу навчання обумовило необхідність обґрунтування особливостей й специфіки його використання в різних юридичних дисциплінах (Білоус В., Костюченко О., Міловська Н. та інші). Так, В. Білоус розкриває кейс-метод як основу практикоорієнтованості навчального процесу. [11]. В роботі Міловської Н. кейсовий метод розглядається як засіб формування професійних компетентностей майбутніх юристів, критичного мислення та аргументації на підґрунті правових норм. [12]

Сьогодні в систему вищої освіти впроваджений широкий арсенал активних та інтерактивних методів, які складають основу інноваційного навчання, до якого

В. Луппа включає «навчальні судові процеси, ділові ігри, участь у роботі клінік та інтернатур, де студенти отримують професійні навички захисту інтересів клієнта у суді першої інстанції або в апеляційному суді, розв'язання спорів, консультування, ведення інтерв'ю та переговорів, розв'язання задач, дослідження фактів, організації правової роботи, керування нею при розробці законопроектів» [13, с. 189-190]

Виклад основного матеріалу. Сучасна інноваційна професійна освіта має бути спрямована на підготовку кваліфікованих спеціалістів для забезпечення юридичної сфери конкурентоспроможними кадрами на ринку праці.

Аналіз досвіду практичної підготовки свідчить, що впровадження окремих інтерактивних форм і методів навчання у систему вищої юридичної освіти не дають можливості повноцінно забезпечити формування затребуваних на ринку праці компетентностей. Перспективним, на наш погляд, є інтегрований підхід до практичної підготовки фахівця.

Ми виходили з того, що практична підготовка правників являє собою педагогічну систему, яка має наскрізний характер та функціонує в умовах відкритого соціально-професійного середовища, що сприяє зв'язку з професійною сферою, тісній взаємодії з провідними практиками юридичної сфери діяльності.

Аналіз досвіду Національної академії статистики, обліку та аудиту з професійної підготовки правників за спеціальністю 081 Право дозволив розробити комплексну методику, яка включає практико-орієнтовану підготовку в умовах навчального процесу, системи практичної підготовки в процесі проходження практик, стажування здобувачів освіти в юридичній клініці з впровадженням відповідних інтерактивних методів. Слід зазначити, що дана система в своїй діяльності ґрунтується на принципах *системності, безперервності, послідовності* та *міждисциплінарних зв'язків* у формуванні компетентностей, що зазначені у Стандарті вищої освіти і в цілому професійної готовності майбутніх фахівців. (рис.1)

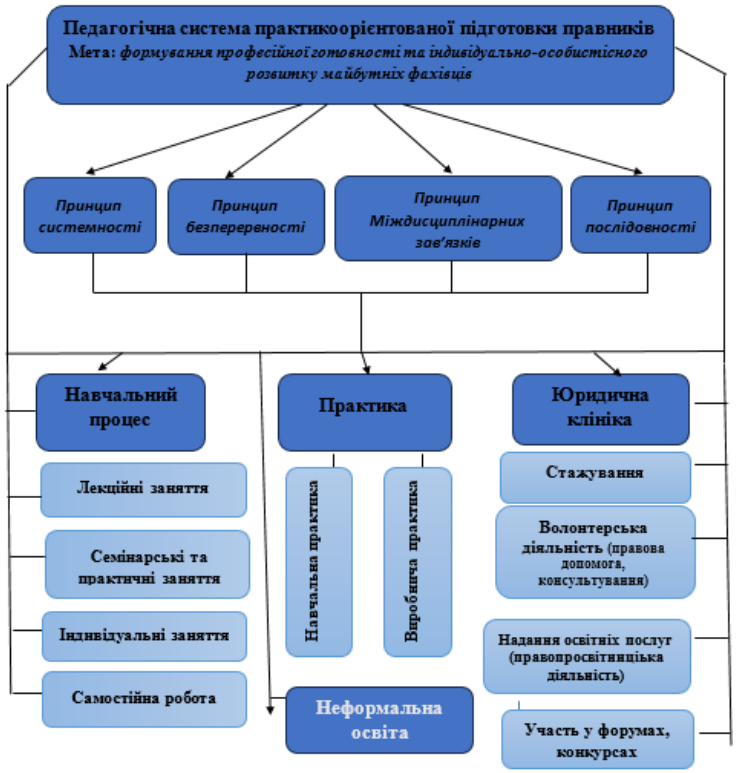

Рис.1. Модель педагогічної системи практикоорієнтованої підготовки правників

➢ ***Принцип системності*** забезпечує єдність, взаємозв'язок та взаємодію наявних структурних й функціональних компонентів, які підпорядковані та відповідають соціально-педагогічним цілям формування професійно-практичної готовності та індивідуально-особистісного розвитку майбутнього правника.

➢ ***Принцип безперервності забезпечує*** процес поступового, послідовного навчання, де кожна дисципліна є логічним продовженням

попереднього етапу**.** Це принцип також зумовлює поєднання теоретичних та практичної підготовки для поступового розвитку професійних навичок юриста, тобто наближення навчання до реальних життєвих ситуацій та вирішення конкретних завдань.

- ***Принцип послідовності*** в системі юридичної освіти забезпечує впорядкований рух, від простих до складних понять, забезпечує безперервний перехід від одного рівня до іншого. Кожне нове знання, вміння чи навичка будується на основі вже набутих, створюючи цілісну систему знань Це сприяє засвоєнню матеріалу у логічній послідовності, формуванню цілісного уявлення про юридичну науку та практику.
- ***Принцип* міждисциплінарного підходу** забезпечить цілісність сприйняття та засвоєння теоретичних основ юриспруденції, системного мислення в аналізі професійних ситуацій та в процесі розв'язання практичних завдань на основі міжпредметних зв'язків вже засвоєного навчального матеріалу, усвідомлення сучасних викликів юридичної сфери діяльності.

На рисунку зазначені основні структурні компоненти системи, які забезпечують професійно-практичну підготовку фахівців відповідно до поставленої мети. Не зважаючи на традиційність форм навчання, всі вони носять інноваційний характер. Базовою основою професійної підготовки є навчальний процес, в якому було запроваджено проблемні лекції, міждисциплінарні семінари та практикуми, бінарні заняття, круглі столи, тренінги, гостьові зустрічі з науковцями, стейкхолдерами,, провідними практиками та інші.

Семінарсько-практичні заняття у формі *семінара-доповіді, круглого столу, дискусії, дебатів, конференції* передбачають активну діяльність студента. (рис.2) Так на підготовчому етапі здобувачі освіти здійснюють самостійний інформаційний пошук, аналіз літературних джерел, структурування та систематизацію інформаційного матеріалу, підготовку доповіді. Безпосередньо на занятті вони можуть виступити в ролі ведучого, представити презентації та інші наочні засоби, активізувати взаємодію з аудиторією та спонукати студентів до обговорення поставлених запитань й аналізу піднятої проблеми, тощо.

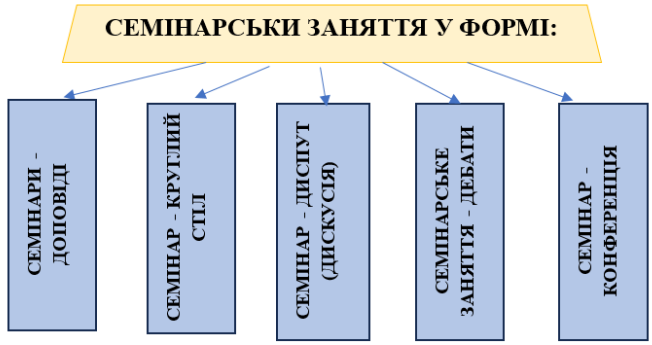

Рис.2 Основні форми семінарських занять в процесі професійної підготовки

Слід підкреслити значення такого активного методу навчання, як *виступ студента в ролі ведучого*, який сприяє поглибленню знань та розвитку професійних навичок через самостійну роботу. Ми виходили з концепції пізнання Конфуція (відомої Піраміди пізнання), в основі якої покладений принцип: «Хочеш вивчити і зрозуміти сам – поясни іншому». Це сприяє *формуванню комунікативних навичок, подоланню страхів публічного виступу, взаємодії з аудиторією, формуванню емоційної стабільності (стресостійкості) та* максимальному засвоєнню матеріалу (на 80-90%)

Особливого значення та актуальності в системі вищої освіти набули *інтегровані міждисциплінарні семінари*, які розкривають міжпредметні зв'язки та сприяють формуванню цілісного сприйняття й усвідомлення різних соціальних процесів та явищ. На початку заняття розкривається роль та актуальність міждисциплінарного підходу як інтегрованого розгляду юридичних явищ, правових процесів, фактів, та формування на цьому підґрунті міждисциплінарного мислення правників. Визначені основні підходи щодо міжпредметних зав'язків, координації діяльності викладачів при плануванні та проведенні міждисциплінарних занять (лекцій, семінарів), забезпеченні їх професійної спрямованості, діалогової взаємодії та активності всіх учасників навчального процесу (студентів та викладачів).

Так при вивченні методологічних основ організації та проведенні юридичного дослідження спирались на міжпредметні зв'язки зі статистикою. Розглядаючи питання методики збору та обробки інформації, дійшли висновків про необхідність використання методів математичної статистики для отримання кількісних показників та їх інтерпретуванні. В нашому випадку міждисциплінарний підхід зумовив інтеграцію методів юридичних досліджень та статистичних методів (групування, середні величини, кореляційний та індексний аналіз та інші) для вивчення правових явищ, зокрема обробки великих масивів юридичної інформації. Так, збір даних шляхом звітності або спеціальних обстежень для отримання об'єктивної інформації щодо рівня злочинності або результатів судових процесів; метод групування надає можливість класифікувати правові явища за певними ознаками (групування злочинів за типом, тощо).

Не менш цікавим та ефективним методом є бінарні заняття за участю стейкхолдерів, провідних практиків юридичної сфери, що сприяє професійно-практичні спрямованості навчального процесу, розвитку високого рівня прикладних навичок та вмінь. Проведення публічних, гостьових лекцій провідними фахівцями галузі, науковцями сприяє

В рамках навчального процесу використовується широкий арсенал інтерактивних методів навчання, які базуються на особистісно-діяльнісному підході: кейс методи, аналіз проблемних ситуацій, розв'язання творчих задач, ділові ігри, навчальні судові процеси, моделювання ситуацій, проєктування тощо. (Рис.3) Підбір та використання інтерактивних методів залежить від змісту, мети та завдань кожної конкретної теми. Перш за все це організація групової роботи (робота в малих групах) у різних формах: групова взаємодія виступає як фактор розвитку індивідуально-особистісної активності кожного члена групи та команди в цілому. Така групова динаміка являє собою

сукупність соціально-психологічних процесів в групі, прийняття рішень всіма членами команди і, водночас забезпечує вплив один на одного. В процесі групової взаємодії ефективним є метод мозкового штурму (брейншторм) з метою генерування ідей для конструктивного вирішення проблеми, сприяє творчої активності учасників.

Рис.3 Інтерактивні методи навчання, впроваджені у педагогічний процес

Так, на практичному занятті з юридичної психології здобувачі освіти розглядають юридичні факти, проблемні ситуації в контексті психологічного аналізу поведінкових та емоційних проявів суб'єктів юридичних процесів (зокрема правопорушників). На відміну від контингенту студентів денної форми навчання, більшість здобувачів освіти заочної форми навчання є практикуючими правниками (слідчі), що позитивно впливає на утворення творчого освітньо-професійного середовища. За цих умов студенти мають можливість наводити приклади та аналізувати реальні практичні ситуації з досвіду практичної діяльності, пропонувати різні підходи та конструктивні рішення до розв'язання творчих завдань на основі законодавчої бази.

В процесі засвоєння основ конституційного права викладачем на заняттях використовується комплекс творчих завдань, який включає: порівняльний аналіз правових систем різних країн для усвідомлення конституційної практики у міжнародному правовому полі; аналіз судових рішень різних судових інстанцій та їх відповідність конституційним нормам; розв'язання правових кейсів на основі аналізу конкретних юридичних ситуацій із врахуванням конституційних норм; колективне обговорення дискусійних питань конституційного права.

Аналіз чинного законодавства, розв'язання кейсу з юридичної справи потребують формування власної позиції на підґрунті правових норм. Використання активних методів навчання сприяє розвитку критичного та конструктивного мислення, формування навичок аргументованої дискусії, а також усвідомленню ролі правового регулювання основ суспільного ладу, забезпеченні прав та свободи кожного громадянина суспільства.

Використання інтерактивних методів сприяє розвитку комфортного осередку, де здобувачі освіти можуть генерувати ідеї й водночас з повагою ставитись до іншої думки, сприймати альтернативні правові позиції, усвідомлювати свої інтелектуальні та творчі можливості, засвоювати основи комунікації в умовах командної роботи, зокрема вчяться культурі дискусій, аргументації власної точки зору та інше, розвивають аналітичне, критичне, нестандартне мислення, вмінню переконувати що є важливим в роботі юристів.

Згідно з освітньою програмою спеціальності «Право» важливим структурним компонентом даної педагогічної системи є безпосередня практика (навчальна та виробнича) в реальних умовах практичної сфери діяльності юристів. Здобувачі освіти в період проходження навчальної практики отримають цілісне уявлення структури правової системи, знайомляться з діяльністю правових органів, юридичних організацій для розуміння специфіки майбутньої професії, основними видами та функціями діяльності правників, набувають первинного практичного досвіду, що впливає на укріплення мотивації щодо обраної професії юриста. Крім того, метою практики є ознайомлення з різними аспектами та видами діяльності юриста: консультування громадян, правового супроводу бізнесу та документування. Навчальна практика передбачає практичну роботу з такими документами як: складання та аналіз договорів, позовних заяв, процесуальних документів, а також підготовка проєктів процесуальних документів**.** Крім того, студенти можуть працювати над підготовкою правових висновків, консультацій та допоміжних матеріалів для судових засідань чи інших юридичних справ.

Виробнича практика надає можливість розкрити здібності та лідерський потенціал, розвити індивідуально-особистісні навички, комплекс soft skills (розвиток правового мислення, уміння обґрунтовувати свою позицію, уміння критичного аналізу проблемних правових питань, а також формування навичок професійної комунікації та інше)

В академії створені умови для самостійного визначення здобувачами освіти баз практик відповідно до здібностей та професійних інтересів. При цьому тісна взаємодія з роботодавцями та стейкхолдерами сприяє формуванню оптимального реєстру баз практичної підготовки відповідно до потреб ринку праці. Сьогодні студенти НАСОА проходять практику в прокуратурі, в адвокатських об’єднаннях та юридичній фірмі.

Не зменшуючи ролі навчального процесу та практик, як базової основи професійної підготовки до юридичної діяльності, розвитку теоретичних знань вмінь та навичок (Hard skills), ключовим компонентом даної педагогічної системи є діяльність *юридичної клініки,* яка забезпечує розвиток юридичних компетенцій з подальшою їх реалізацією.

Слід зауважити, що створення юридичної клініки в структурі академії та її активна діяльність обумовлені рядом соціальних факторів. В умовах сьогодення нагальною була потреба в створенні спеціалізованої юридичної клініки з урахування соціально-політичної та геополітичної ситуації, а також в умовах збройної агресії (війни). Наприклад, створення спеціалізованої

юридичної клініки щодо захисту незаконно ув'язнених та прав військовослужбовців. Системна робота щодо звільнення незаконно ув'язнених та захисту прав військовослужбовців Збройних сил України сприятиме досягненню позитивних наслідків для суспільства та держави. Також спеціалізовані правничі клініки виконують більш складні завдання із захисту прав і свобод людини та громадянина на відміну від класичних.

Аналіз досвіду ЗВО свідчить, що в багатьох з них вже створено та функціонують спеціалізовані правничі клініки з питань документування воєнних злочинів, захисту жертв домашнього насильства та медіації. На черзі створення спеціалізованих правничих клінік, які будуть спеціалізуватися на репараціях та компенсації завданої шкоди внаслідок збройної агресії рф проти України. Варто зауважити, що дискусії з приводу оптимальної організаційно-правничої форми діяльності юридичної клініки та її правового статусу тривали до 2006 р. і кожна правнича клініка шукала свою відповідь на це запитання [20, с. 47].

В умовах війни студентська молодь правничих спеціальностей, починаючи з перших курсів мотивована і виявляє бажання консолідувати свої зусилля для протистояння агресору та спроможна долучитися до боротьби з ним на правовому фронті. Саме майданчик правничої клінічної освіти може надати їм таку можливість.

Юридична клініка «Юристи без кордонів» Національної академії статистики, обліку та аудиту обрала унікальний (специфічний) напрям правової допомоги, а також врахувала досвід польських колег, який підтвердив ефективність співпраці юридичних клінік з громадськими організаціями та професійними захисниками.

Досвід польських колег свідчить про ефективність співпраці юридичних клінік з громадськими організаціями та професійними захисниками. Це обумовлено тим, що керівники й викладачі-консультанти правничих клінік безпосередньо виступають засновниками різних громадських організацій, які мають потужніші інституційні спроможності щодо захисту прав людини і громадянина. В свою чергу професійні захисники надають консультації щодо вирішення найбільш складних кейсів, де є потреба в спеціальних правничих знаннях. Данна модель успішно апробована в Національній академії статистики, обліку та аудиту й продемонструвала свою дієздатність в українських реаліях.

Робота в спеціалізованих правничих клініках дає змогу її клініцистам визначитися з майбутнім напрямом професійного розвитку, поглибити знання, сформувати систему цінностей, усвідомити соціальну відповідальність й сформувати високий рівень правової культури.

Створення спеціалізованої правничої клініки у НАСОА актуалізує необхідність тісної взаємодії з розвинутими національними та міжнародними громадськими організаціями. Для належної підготовки студентів-консультантів вважали потрібним організувати низку освітніх заходів (лекцій, тренінгів, семінарів) за сприянням громадських організацій, які вже мають напрацювання в окресленій галузі, підтримують тісні контакти з експертами та партнерами. Крім того, члени громадських організацій мають

можливість надавати технічну підтримку й залучати грантові кошти для розвитку й становлення спеціалізованих правничих клінік, запрошувати професійних захисників (адвокатів) для зустрічі з членами правничої клініки.

Юридична клініка «Юристи без кордонів» – це підрозділ *Національної академії статистики, обліку та аудиту*, який діє на громадських засадах, його створення спрямовано для набуття та закріплення здобувачами вищої освіти практичних знань та досвіду, здійснення правопросвітницької діяльності.

У своїй діяльності юридична клініка керується законодавством України про вищу освіту, Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592, Статутом Академії, Положенням та іншими нормативно-правовими актами України, що регулюють питання організації роботи юридичних клінік у закладах вищої освіти та надання безоплатної правничої допомоги. У юридичній клініці консультантами працюють студенти старших курсів, які під керівництвом менторів та практикуючих правників надають роз'яснення, правову інформацію, усні та письмові юридичні консультації з питань адміністративного, земельного, сімейного, трудового, цивільного, права соціального забезпечення та інших галузей права; складають заяви, клопотання, скарги та позовні заяви до суду. Основними напрямами діяльності є:

- надання правової допомоги (підготовка правових несудових та процесуально-правових документів; представництво інтересів в судах та інших органах);
- правова освіта (публічні виступи, інтерактивні заняття, медіа правова просвіта).

Для реалізації основних напрямів діяльності юридична клініка активно співпрацює з громадянськими та міжнародними правозахисними організаціями, а також з центрами безоплатної правничої допомоги. Члени юридичної клініки «Юристи без кордонів» НАСОА під керівництвом досвідчених викладачів та практикуючих юристів допомагають вирішувати правові питання, а саме:

- забезпечення захисту прав та законних інтересів ВПО.
- консультування родин безвісти зниклих та підготовка процесуальних документів;
- правовий аналіз та супроводження справ цивільного характеру.

Особливої уваги заслуговує *правопросвітницька діяльнісьть* здобувачів освіти серед школярів та студентської молоді в закладах освіти м. Києва та Київської області. Щомісяця клініцісти проводять пізнавальні заняття учням 7-11 класів з актуальних тем сьогодення: «Права та обов'язки громадян України», «Протидія Булінгу» та інші. На початку зустрічі учням ставились питання для з'ясування рівня правової грамотності. Завдяки неформальній атмосфері, яка утворилась в ході спілкування, студентам вдалось встановити психологічний контакт, відповісти на питання школярів, надати консультацію з проблем протидії булінгу, а школярі в свою чергу,

активно включились в обговорення питань, висловлювали власні думки. Розв'язання творчих інтерактивних завдань, цікавих вікторин допомогли учням отримати базові правові знання та усвідомити відповідальність за вчинення протиправних дій.

Активна *волонтерська діяльність* надавала можливість брати участь у просвітницьких проєктах, збагачувала досвід у консультуванні соціально вразливих верст населення, безоплатної допомоги ВПО та супроводу родин безвісті зниклих, сприяла розвитку практичних навичок правозастосування та укріпленню професійної мотивації майбутніх фахівців у галузі права. Саме надання правових послуг населенню є пріоритетом волонтерської діяльності представників юридичних клінік.

Важливого значення у професійному зростанні майбутніх юристів набули різнопланові *курси та тренінги*. Так, ефективною школою навчання для правників була участь старшокурсників *в курсі організаційного розвитку та прав людини для організацій та ініціатив – «Спроможні діяти 2»,* який проводився за ініціативою Київського хабу з прав людини, Center for Civil Liberties / Центр громадянських свобод, Norad та Норвезького Гельсінського комітету. Навчання відкрило нові можливості та дозволило краще зрозуміти як формувати адвокаційні кампанії та будувати діалог із владою й громадою; застосовувати практичні інструменти моніторингу й оцінки результатів роботи ініціатив; працювати над фінансуванням та налагодженням довгострокових відносин із донорами; вдосконалити внутрішні процеси управління та комунікації в команді, а також сформувати бачення сталого розвитку організації.

В рамках юридичної клініки «Юристи без кордонів» для клініцистів був проведений тренінг на тему «Функціонування системи «CUSTODY RECORDS»: забезпечення і захист прав затриманих осіб» за участі інспектора з дотримання прав людини відділу поліції в річковому порту Київ ГУНП у м. Києві.

Під час заходу були визначені передумови впровадження системи «Custody Records», її особливості та функціонування. Зазначені умови забезпечення гарантії базових прав затриманих, недопущення порушень завдяки впровадженню системи автоматизованого обліку всіх дій щодо затриманих осіб – «Custody Records» та унеможливлення безпідставного звинувачення

В процесі тренінгових занять обговорювались питання, підняті клініцистами юридичної клінікі щодо відеофіксації діалогу між поліцейськими та затриманими, як на вулиці, так і в авто поліції.

Не менш цікавим та корисним для професійного зростання студентів-правників був тренінг «Ефективний параюрист у громаді: навички, зв'язки, можливості» від Проєкту ОБСЄ «Підвищення доступу до юстиції через безоплатну правову допомогу», який сприяв поглибленню знання та практичних навичок. Студенти мали можливість ознайомитися з проблемами прав людини в Україні, діяльністю параюристів в громаді, безпекою в мережі, співпрацею з системою безоплатної правової допомоги, медіаграмотністю та фактчекінгу.

Участь у *форумах та конференціях* розкривають широкі можливості ознайомлення з актуальними проблемами юриспруденції. Студенти-консультанти юридичної клініки відвідали конференцію, присвячену темі: «Параюристи та Волонтери в системі надання безоплатної правничої допомоги», яка організована за ініціативою експертів Української фундації правової допомоги в рамках проєкту Програми підтримки ОБСЄ для України OSCE projects in Ukraine. Професійно-практичне значення мала участь у конференції на тему: «Правові аспекти волонтерської діяльності», яка проведена за сприянням Асоціації юридичних клінік України та Юридичної клініки «Центр правового захисту».

Цікавим досвідом для студентів-правників НАСОА, членів юридичної клініки «Юристи без кордонів» участь у Форумі молодих юристів України, який вже 16 років поспіль організується *Радою молодих юристів України / Ukrainian Council of Young Lawyers*. Спікерами цього форуму були: суддя Верховного Суду у Касаційному цивільному Касаційному суді; суддя Великої Палати Верховного Суду; заступник Міністра юстиції України; голова Ради молодих юристів України; голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. На цьому Форумі широке представництво адвокатів, прокурорів, суддів зі всіх регіонів України, якими обговорювалися актуальні проблеми сьогодення: «Шлях правосуддя до європейських стандартів»; «ШІ & юристи: апдейт професії та держави»; «Business Defence Talks».

Невід'ємною складовою набуття практичного досвіду є відвідування судових засідань (судове засідання в Господарському суді), що суттєво впливає на поглиблення практичного знання клініцистів.

Участь у *олімпіадах і конкурсах* є своєрідним показником результативності професійно-практичної підготовки здобувачів освіти спеціальності «Право». Юридична клініка НАСОА учасник Всеукраїнського конкурсу «Молодий правник року 2024/2025» у номінації «Юридична клініка», за результатами якого студенти – консультанти отримали диплом Лауреата.

Цінний досвід в консультуванні клієнтів отримують студенти академії беручи участь у щорічній Національній Олімпіаді юридичних клінік, яку проводить Асоціація юридичних клінік України.

Таким чином, можна зробити висновки, що юридична клініка «Юристи без кордонів», маючи широкий арсенал заходів професійного спрямування, сприяє формуванню професійних компетентностей, розвитку аналітичного та критичного мислення, аргументованого прийняття рішення на основі застосування правових норм, накопиченню комунікаційного досвіду, а також адаптації до умов професійної діяльності відповідно до сучасних викликів юриспруденції. Завдяки активній діяльності та професійному керівництву Юристи без кордонів Академії у 2025 році були прийняті в Асоціацію юридичних клінік в Україні.

Висновки: На основі аналізу сучасних моделей підготовки правників в системі вищої освіти розкрита сутність практикоорієнтованого підходу та його основні напрямів. *Доведено,* що практична підготовка правників являє собою педагогічну систему, яка має наскрізний характер та функціонує в

умовах відкритого соціально-професійного середовища. *Визначено*, перспективність інтегрованого підходу щодо практико-орієнтованої підготовки в процесі навчання, проходженні різних видів практик й стажування, неформальної освіти, а також активної волонтерської консультативної та правопросвітницької діяльності здобувачів освіти в юридичній клініці «Юристи без кордонів». *Обґрунтовано* ефективність впровадженого комплексу інтерактивних методів, що сприяло формуванню гнучких навичок «soft skills» в системі професійної підготовки майбутніх правників, зокрема навичок прийняття конструктивних рішень, здатності до системного аналізу правових явищ, засвоєнню основ та технологій комунікації, здатності до консультування з правових питань, захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в актуалізації змісту та методів психологічної підготовки фахівців юридичної сфери на основі дуальної освіти.

Список використаних джерел

1. Кононенко С.В. Структурно-функціональні компоненти процесу розвитку професійної самосвідомості фахівців юридичного профілю. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2021. Випуск 11. С. 72–79
2. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (далі – Стандарт) галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право. Затверджено та введено в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644)
3. Борейчук А. Змістово-структурні особливості інструментальних компетентностей майбутніх юристів. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. 2016. Вип. 9(3). С. 26-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2016_9(3)__8.
4. Вереша Р. В. Інновації та перспективи розвитку сучасної правничої освіти в умовах глобальних викликів. Вісник Національної академії правових наук України. 2025. Т. 32. №2. С. 220–244.
5. Бабенко К. А. Управління процесом формування правосвідомості та правової культури майбутніх спеціалістів в умовах євроінтеграції. Theory and methods of educational management. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ ttmuo_2016_2_3.
6. Бурдоносова М. А. Професійна культура юристів: поняття, сутність і фактори формування. URL: http://www. baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2168/4704-1?inline =1c.90
7. Морська Н. Л., Ювсечко Я. В., Вербовський І. А. (2023) Роль правової освіти у формування правосвідомості та правової культури громадян України. Наукові інновації та передові

технології. № 28. С. 983–993. DOI: 10.52058/2786-5274-2023-14(28)-983-993.
8. Павлюк Н. В. Роль правової (юридичної) освіти у формуванні професійної правової культури та правосвідомості майбутніх юристів// Право та державне управління (4).2024. С.540-545 DOI: 10.32782/pdu.2024.4.74
9. Грубінко, Андрій. "Психологічна підготовка правника як основа професійної практичної діяльності". Актуальні проблеми правознавства, no. 4, Mar. 2023, pp. 6-11. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1487.
10. Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 травня 2024 року): ел. збірник. Київ: Видавництво Людмила, 2024. 845 с.
11. Забезпечення практикоорієнтованості навчання юристів як невід'ємна складова реформи юридичної освіти: матеріали Круглого столу (м. Одеса, 20 травня 2021 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2021. 88 с.
12. Міловська Н. В. Юридичні клініки у системі практичної підготовки фахівців у галузі права. Нове українське право, 2021. Вип. 4. С. 144–150.
13. Луппа, В. (2017). Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. Проблеми сучасної освіти. (4). С. 188-193.
14. Василенко, М. Є. Проблеми правового регулювання ефективної діяльності юридичних клінік в Україні. Вісник Луганського держаного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. 2023. № 3(103). С. 189-197. DOI: https://doi.org/10.33766/2524-0323.103.189-197.
15. Єлов В. А., Молібог С. І., Павленко Д. Г.. Юридична клініка: Навчальний посібник. Київ: «Школяр», 2004.
16. Керноз Н. Є., Стеченко К. Л. Підготовка правників в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення. Аналітичне-порівняльне правознавство. ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2021. №3. С. 9-14. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252074/249417
17. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.
18. Молдован В.В., Кацавець Р. С. Юридична клініка: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
19. Мудрак Р. Правовий статус юридичних клінік в Україні. Актуальні проблеми правознавства. №. 4, Mar. 2022, pp. 11-17. URL: https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1289.
20. Правнича клінічна освіта в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. В.М. Сущенка. Київ: Ваіте, 2020. 274 с.
21. Хорошковська В. С. Особливості становлення та розвитку юридичної клінічної науки в Україні. Правова позиція. 2021. № 4. С. 82-87. URL: http://nbuv.gov.ua › UJRN › vamsup_2021_4_17

22. Шаповалова О.В., Лупенко А.В. Навчання як спроба розв'язання наукових проблем: компонента дуальності освіти. Актуальні проблеми права: теорія і практика №2 (48), 2024.

References

1. Kononenko, S. V. (2021). Structural and functional components of the process of developing professional self-awareness of legal specialists. Bulletin of Lviv University. Series: Psychological Sciences, 11, 72–79.
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022). Standard of higher education for the first (Bachelor's) level in the field of knowledge 08 Law, specialty 081 Law. Approved by Order No. 644 of July 20, 2022.
3. Boreichuk, A. (2016). Content and structural features of instrumental competencies of future lawyers. Scientific Notes of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Problems of Methods of Physical-Mathematical and Technological Education, 9(3), 26–29. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nz_pmfm_2016_9(3)__8
4. Veresha, R. V. (2025). Innovations and prospects for the development of modern legal education under global challenges. Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 32(2), 220–244.
5. Babenko, K. A. (2016). Management of the process of forming legal consciousness and legal culture of future specialists in the context of European integration. Theory and Methods of Educational Management, 2. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ttmuo_2016_2_3
6. Burdonosova, M. A. Professional culture of lawyers: Concept, essence and factors of formation. Retrieved from http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2168/4704-1
7. Morska, N. L., Yuvsechko, Ya. V., & Verbovskyi, I. A. (2023). The role of legal education in the formation of legal consciousness and legal culture of Ukrainian citizens. Scientific Innovations and Advanced Technologies, 28, 983–993. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-983-993
8. Pavliuk, N. V. (2024). The role of legal education in the formation of professional legal culture and legal consciousness of future lawyers. Law and Public Administration, 4, 540–545. https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.74
9. Hrubinko, A. (2023). Psychological training of a lawyer as the basis of professional practical activity. Actual Problems of Jurisprudence, 4, 6–11. Retrieved from https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1487
10. Current challenges of the development of legal science and practice under martial law and post-war recovery: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (May 2, 2024).

(2024). Kyiv: Liudmyla Publishing House.
11. Ensuring practice-oriented training of lawyers as an integral component of legal education reform: Proceedings of the Round Table (Odesa, May 20, 2021). (2021). Odesa: National University “Odesa Law Academy”.
12. Milovska, N. V. (2021). Legal clinics in the system of practical training of legal professionals. New Ukrainian Law, 4, 144–150.
13. Luppa, V. (2017). Innovative methods of training lawyers in higher education institutions. Problems of Modern Education, 4, 188–193.
14. Vasylenko, M. Ye. (2023). Problems of legal regulation of effective activity of legal clinics in Ukraine. Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko, 3(103), 189–197. https://doi.org/10.33766/2524-0323.103.189-197
15. Yelov, V. A., Moliboh, S. I., & Pavlenko, D. H. (2004). Legal clinic: Textbook. Kyiv: Shkoliar.
16. Kernoz, N. Ye., & Stechenko, K. L. (2021). Training of lawyers in Ukraine: Problems and prospects for improvement. Analytical and Comparative Jurisprudence, 3, 9–14. Retrieved from http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252074/249417
17. Lodzhuk, M. T. (2015). Legal clinics in Ukraine: Education and legal assistance. Odesa: Phoenix.
18. Moldovan, V. V., & Katsavets, R. S. (2007). Legal clinic: Textbook. Kyiv: Center for Educational Literature.
19. Mudrak, R. (2022). Legal status of legal clinics in Ukraine. Actual Problems of Jurisprudence, 4, 11–17. Retrieved from https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1289
20. Sushchenko, V. M. (Ed.). (2020). Legal clinical education in Ukraine: Textbook. Kyiv: Vaite.
21. Khoroshkovska, V. S. (2021). Features of formation and development of legal clinical science in Ukraine. Legal Position, 4, 82–87. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2021_4_17
22. Shapovalova, O. V., & Lupenko, A. V. (2024). Learning as an attempt to solve scientific problems: The dual education component. Actual Problems of Law: Theory and Practice, 2(48).

Посилання на статтю:

Черушева Г. Б., Богдан Ю. В. Інноваційні підходи практичної підготовки фахівців у галузі права. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць*. № 3– 4. 2025. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.08

Link to the article:

Cherusheva H. B., Bohdan Yu. V. (2025) Innovatsiini pidkhody praktychnoi pidhotovky fakhivtsiv u haluzi prava [Innovative Approaches to Practical Training of Legal Professionals]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Audit.* 3–4. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2025.08